

семінарії з викладанням учення про навчання й виховання, оскільки класичні університети, на його думку, не здійснюють достатньої ґрунтової професійної та фахової підготовки вчительських кадрів. Він активно виступав проти спеціалізації на факультетах, бо це є причиною того, що науки перетворюються на ремесла. М. Скворцов пропонував змінити «предметну» систему викладання середньої школи на «класну». Звідси наукова підготовка кандидатів на вчительські посади повинна бути побудована таким чином, щоб це дозволило їм у майбутньому викладати якомога більшу кількість предметів гімназичного циклу. Великого значення надавав М. Скворцов особистості майбутнього вчителя. Окрім знання навчального предмета, психології та дидактики, володіння методикою викладання, майбутній учитель повинен мати педагогічні здібності, постійно вдосконалювати свою педагогічну майстерність [7, арк. 56].

Висновки. Отже, у другій половині XIX століття проблема сутності та змісту педагогічної майстерності в процесі підготовки вчительських кадрів, що здійснювалася Ніжинською вищою педагогічною школою, мала важливе значення для реформування вищої і середньої школи та розбудови вітчизняної системи освіти. Для цього, як зазначали у своїх дослідженнях теоретики і практики цього періоду П. Заболоцький, О. Музиченко, І. Срезневський, М. Сумцов, П. Тихомиров, М. Тулов та інші, потрібен педагог, який володіє вміннями поєднувати психологічні, дидактичні, фахові та методичні знання. Окреслена нами система формування педагогічної майстерності майбутніх учителів Ніжинською вищою педагогічною школою є визначальною в сучасних умовах розбудови національної системи підготовки педагогічних кадрів.

Література

1. Відділ Державного архіву Чернігівської області, ф. 1105, оп. 1, спр. 219.
2. Відділ Державного архіву Чернігівської області, ф. 1105, оп.1, спр.326.-арк.27.
3. Низшие училища и образование учителей в России //Журнал Министерства народного просвещения. –СПб.-1877.-№3.
4. Отчет о состоянии и деятельности института кН. Безбородько за 1878-1879 уч. год, читанный на Акте 30 августа 1879 г. Ученым секретарем конференции Н. Д. Гротом //Известия Историко-филологического Института князя Безбородько в Нежине.-К.1800.-т.в.-с.7-21.
5. Пінчук Т.Д. Педагогіка у Ніжинській вищій школі /Пінчук Т.Д.-Ніжин;2002.-172 с.
6. Проценко Ф. Мистецькі спомини /Проценко Ф.-Ніжин, 1993 – 59 с. 7. Скворцов Н. Недуги нашого учебного дела /Скворцов Н.//Известия Историко-филологического Института князя Безбородько в Нежине.-1904.-т.ХХІ.-100 с.

УДК 378.13.37

Добровольська Л. А. ,

Національний авіаційний університет, доцент

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена проблемі формування мовної культури особистості. Обґрунтовано основні умови підвищення рівня мовної культури майбутніх фахівців. З точки зору автора мовна культура вважається необхідною умовою успішної соціалізації і професійної освіти майбутніх фахівців.

Ключові слова: мовна культура, формування мовної культури особистості, студент, ділова українська мова.

Статья посвящена проблеме формирования культуры речи личности. Обоснованы основные условия повышения уровня культуры речи будущих специалистов. С точки зрения автора культура речи считается необходимым условием успешной социализации и профессионального образования будущих специалистов.

Ключевые слова: культуры речи, формирование культуры речи личности, студент, деловой украинский язык.

The article deals with the development of linguistic culture of personality. The basic precondition for improving the linguistic culture of future specialists. From the perspective of the author language culture is a necessary condition for successful socialization and professional training of future specialists.

Key words: linguistic culture, language culture of individual, student, business Ukrainian.

Актуальність. Важливість проблеми дослідження зумовлена необхідністю забезпечення ефективного впливу мовної культури на розвиток особистості, вибору оптимальних шляхів організації системи мовної освіти у вищому навчальному закладі.

Діяльність сучасного фахівця пов'язана з інтенсивним усним та писемним спілкуванням, передбачає широку мовленнєву практику, вимагає точного мовного вираження понять і категорій. Про необхідність дослідження питань мовної культури студентів вищого навчального закладу свідчить і невисокий рівень володіння нею випускниками загальноосвітніх закладів. Недостатність необхідних комунікативних мовленнєвих умінь звужує можливості успішної реалізації майбутніми фахівцями власних життєвих планів і намірів, спричиняє виникнення численних конфліктів, взаємного непорозуміння, неприязні, відчуження.

Питання навчання мови у вищих навчальних закладах нефілологічного профілю потребує належної уваги, тому нагальною є потреба подальшої розробки теоретичних і практичних засад навчання мови з метою забезпечення якнайповнішого розкриття особистісного потенціалу студентів, формування їх інтелекту, розвитку повноцінних мовленнєвих здібностей у процесі розвитку і професійного становлення.

Аналіз джерельної бази з проблеми дослідження показав, що різні аспекти взаємозв'язку людини та її мови досліджувалися представниками різних наукових галузей знань упродовж тривалого часу. Вже в епоху античності надавалося велике значення вмінню людини висловлювати свої думки, давати їм належне оформлення. Питанням навчання молодих людей володіти словом велику увагу надавали такі відомі філософи, як Протагор та Сократ. В середні віки мистецтву володіти словом вчили шляхом формалізованої мисленнєвої роботи.

У ХХ ст. широкий інтерес до проблем розвитку особистості, увага до загальнолюдських цінностей активізували гуманітарні дослідження з проблем людини, зокрема і ті з них, що були пов'язані з мовою. У філософській та психологічній науках проблема людини та її мови в цей час представлена досить широко (М. Бубер, М. Каган, К. Ясперс, Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, А. Петровський). Вони визначили особливості взаємодії людей мовними засобами, значення високого володіння мовою для особистісного розвитку та самореалізації у суспільстві. Проте про шляхи забезпечення високого рівня володіння мовою у їхніх роботах не йшлося. Ці питання були предметом уваги лінгвістів та лінгводидактів (О. Потебні, І. Срезневського, І. Огієнка).

Думку про важливість використання мови як універсального засобу національного виховання можна простежити у працях К. Ушинського, який вважав, що саме в „рідному слові втілюється творчою силою народного духу в думку, в картину і звук вітчизни, її повітря, її фізичні явища, її клімат, її поля, гори й долини, її ліси й ріки - весь той глибокий, сповнений думки й почуття, голос рідної природи, який гучно лунає в любові людини до її інколи суворої батьківщини, який виразно відбивається в рідній пісні, в рідних мелодіях” [8, с. 23].

Саме рівень володіння словом, а отже, і мовного виховання, мовної освіти упродовж століть визначав соціальний статус. Від рівня насамперед мовної культури, мовної освіченості, філологічної підготовки у середній чи вищій школі залежав (і залежить) професійний рівень, а отже, рівень розвитку держави в політичній, економічній, соціальній сферах. Підтвердження знаходимо у статутах братських шкіл, де підкреслювалось, що

наставник повинен вміти „володіти словом”, бути „підмогою благочестя, що становить образ добра у всьому” [1].

До ХХ ст. були лише спроби дослідження мови у взаємозв'язках із суб'єктом її використання. На середину ХХ ст. у зв'язку з прагненням досліджувати мову в дії, необхідністю визначення особливостей оптимальної мовленнєвої поведінки посилюється увага і до питань забезпечення високого рівня володіння мовою, до культури мови особистості. Питання розвитку комунікативних умінь спілкування нині досліджують молоді вітчизняні вчені А. Москаленко [5], О. Семеног [6;7] та ін.

Мета даної статті полягає у висвітленні питань формування мовної культури особистості майбутнього фахівця у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Узагальнення досліджень проблеми людини та її мови представниками різних галузей знань стало основою для визначення основних шляхів формування мовної культури особистості.

Мовну культуру ми розглядаємо як якість особистості. Визначення місця цього утворення у структурі особистості здійснюємо через з'ясування особливостей мовної діяльності та дослідження умов її успішного здійснення. При цьому враховуємо, що вперше трактування мовлення як діяльності було запропоноване Л. Віготським. У 60-70-х роках.

О. Леонтьєв [4], Ломов [4], І. Зимня [2] виділили складові мовленнєвого акту. На основі цих положень ми визначили вміння, необхідні для успішного здійснення мовленнєвої діяльності. Це вміння: грамотно та чітко формулювати думку, досягати бажаної комунікативної мети, здійснювати основні мовленнєві функції (підтверджувати, спростовувати, схвалювати, пропонувати, погоджуватись і т. д.), говорити виразно, висловлюватися логічно, зв'язно, продуктивно, змістовно та цілісно, тобто досягати смислової та емоційної цілісності. При цьому на основі використання положень Б. Ананьєва, Б. Ломова про наявність здібностей як необхідної умови забезпечення ефективності будь-якої діяльності, зокрема мовленнєвої, а також досліджень Б. Ананьєва, В. Давидова, О. Запорожця, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, Б. М. Теплова щодо мовленнєвої діяльності як відображення мовної свідомості було визначено залежність комунікативних мовленнєвих умінь від мовленнєвих здібностей та мовної свідомості особистості.

Основними критеріями та показниками рівня сформованості мовної культури та її компонентів визначено: залежність сформованості мовної свідомості від ставлення мовців до мови, розуміння ними значення мови в суспільному житті, необхідності підвищення рівня володіння мовою для свого професійного становлення; розвиненості мовленнєвих здібностей –ступінь засвоєння мовних норм; наявність комунікативних мовленнєвих умінь - уміння створювати тексти певного комунікативного призначення. З огляду на використання визначених критеріїв мовну культуру було визначено як особистісну якість, яка залежить від мовної свідомості, визначається мовленнєвими здібностями, проявляється через комунікативні мовленнєві вміння. Для формування мовної культури особистості було передбачено використання сукупності прийомів і способів спеціально організованого впливу на індивіда з метою створення у нього системи переконань, ціннісних орієнтацій щодо значення мови в суспільному та особистісному житті, розвитку мовленнєвих здібностей, вироблення соціально і професійно значущих мовленнєвих комунікативних умінь.

Нами було проведено педагогічний аналіз стану сформованості мовної культури особистості і визначено доцільність вибору трьох рівнів її сформованості, проведено діагностику сформованості мовної культури майбутніх фахівців.

Результати аналізу стану сформованості мовної культури виявили наявність у майбутніх фахівців труднощів у використанні мовних засобів для налагодження ефективної міжособистісної взаємодії. Було з'ясовано, що значна частина студентів (24,7 %) неповною мірою усвідомлює значення мови в особистісному та професійному становленні, 42,3 % студентів мають низький рівень розвитку мовленнєвих здібностей та 59,6% - низький рівень сформованості мовленнєвих комунікативних умінь, тобто переважна частина майбутніх фахівців потребує суттєвого підвищення рівня мовної культури.

Таким чином, аналіз педагогічної, лінгвістично-методичної, психологічної літератури, уточнення змісту та структури мовної культури, результати педагогічної діагностики сформованості мовної культури майбутніх педагогів засвідчили необхідність визначення ефективних шляхів здійснення педагогічного впливу з метою формування у них зазначеної якості. Було з'ясовано, що в загальній структурі навчально-виховного процесу у вищому технічному навчальному закладі найбільш сприятливі умови для формування мовної культури майбутніх фахівців мають навчальні дисципліни „Українська мова (за професійним спрямуванням)” та „Ділова українська мова”. При цьому, на думку автора, даним предметам необхідно надати інтегрованого характеру через поєднання культури мовлення, риторики та теорії тексту. Це передбачає використання комунікативного підходу до подачі та вивчення мовних явищ на основі врахування їх значення при спілкуванні, для передачі тієї чи іншої інформації, навчання комунікативно доцільному вживанню мовних засобів відповідно до конкретної ситуації спілкування.

Визначено, що в роботі щодо формування мовної свідомості особистості важливе значення має забезпечення мотиваційної готовності майбутніх педагогів до володіння мовою через постійне розширення їх знань про мову та її значення в суспільному житті й особистісному професійному становленні. Це передбачає подачу мовного матеріалу у відповідності з інтересами майбутніх фахівців, потребами їх майбутньої професійної діяльності.

Автором з'ясовано, що для розвитку мовленнєвих здібностей майбутніх фахівців важливе значення має робота над засвоєнням мовної норми. Її необхідно проводити, з урахуванням досліджень Л. Булаховського, А. Коваль, В. Русанівського щодо основних умов дотримання мовної норми та випадків порушення у мовленнєвій практиці.

Аналіз вживання мовних одиниць необхідно здійснювати через використання різних видів робіт на редагування висловлювань. Це дає можливість забезпечити усвідомлене дотримання студентами стилістичної норми та правильне вживання слова у відповідному значенні. Вважаємо, що у цій роботі необхідно також враховувати розробки наукової школи Д. Узнадзе щодо виявлення закономірностей через дослідження різних відхилень. У цьому випадку знання ряду обмежень має допомогти майбутнім педагогам завчасно, ще на етапі початкового конструювання речень відмовитися від безперспективних у стилістичному відношенні варіантів. Тому основну увагу, про що, зокрема, свідчать і результати діагностування, необхідно звертати на роботу по усуненню логічних помилок та таких, що пов'язані з неадекватним розумінням словоформи. Для вирішення цих завдань ефективним є, на нашу думку, використання методів і прийомів психологічної стилістики: створення осмислених продовжень, реєстрація наголосу у двонаголошеному компоненті, підведення до ситуації вибору.

Для удосконалення комунікативних мовленнєвих умінь студентів важливо ознайомити їх з основними положеннями теорії тексту, сутнісними характеристиками тексту та особливостями його структури з урахуванням основних положень теорії тексту, представлених у дослідженнях І. Гальперіна, В. Мельничайка, Т. Ладигенської. Активно сприяє формуванню комунікативних мовленнєвих умінь цілеспрямоване введення діалогу в процес навчання мови. Вважаємо, що головною умовою діалогічного спілкування є початковий розрив у знаннях та потреба у спілкуванні. Тому на основі врахування специфіки спілкування важливим є створення на заняттях ситуації живого спілкування через наближення реальної та навчальної діяльності на основі значимого за змістом матеріалу та використання завдань ситуативного характеру. Цю роботу важливо проводити з використанням системи ситуативних вправ, які повинні містити задані умови спілкування та опис мовленнєвої ситуації. В кінцевому результаті виконання студентами проблемно-ситуативних вправ саме і має допомогти їм у створенні висловлювань того чи іншого комунікативного призначення [1; 6; 7]. Найбільш прийнятною формою організації навчальних занять є практичні. Саме вони дають можливість ефективно використовувати необхідний для формування мовної культури комплекс дидактичних матеріалів та здійснювати належний контроль щодо засвоєння студентами відповідних знань та вмінь.

Таким чином, визначені педагогічні умови, обрані засоби та шляхи їх забезпечення складають педагогічну систему, використання якої уможливило здійснення цілеспрямованого впливу на особистість з метою формування якості „мовна культура”.

Під час формувального експерименту було використано форми, методи і прийоми навчальної діяльності згідно визначених напрямів роботи: забезпечення високого рівня усвідомлення студентами значення мови в особистісному та професійному становленні, глибокого засвоєння мовних понять; розвитку мовленнєвих здібностей; удосконалення комунікативних мовленнєвих умінь.

Майбутні фахівці експериментальних груп працювали за спеціально розробленою програмою, де основна увага надавалась темам, які необхідні в їх майбутній професійній діяльності. Важливе значення при цьому мала робота над розвитком їх усного та писемного мовлення через активне включення до всіх видів мовленнєвої діяльності. Це завдання вирішувалось через систему спеціально підібраних вправ, матеріалів для самостійних творчих та контрольних робіт. Перевірка формувального впливу проводилась на основі аналізу незалежних характеристик, анкетування, оцінки усних відповідей, письмових контрольних робіт, аналізу виконання студентами індивідуальних завдань, творчих робіт. Система контрольних перевірок включала в основному роботи на редагування. Кількісний аналіз одержаних результатів передбачав підрахунок числа правильних, правильних неповних та неправильних відповідей.

Загальний рівень сформованості мовної культури було визначено за середніми результатами сформованості кожного з її компонентів: мовної свідомості, мовленнєвих здібностей, комунікативних мовленнєвих умінь. Було виявлено, що за період проведення дослідно-експериментальної роботи в експериментальних групах значно збільшилось число студентів з високим і середнім рівнем сформованості мовної культури у порівнянні з контрольними групами.

Використання визначених показників рівня сформованості мовної культури особистості дозволило виявити динаміку сформованості мовної свідомості, мовленнєвих здібностей, комунікативних мовленнєвих умінь. Порівняльний аналіз динаміки рівнів сформованості мовної культури у студентів експериментальних та контрольних груп дозволив зробити висновок про ефективність експериментальної системи з формування мовної культури особистості у вищому навчальному закладі.

Аналіз даних показав, що за період проведення дослідно-експериментальної роботи кількість студентів в експериментальних групах з високим і середнім рівнем розвитку мовної культури у порівнянні з контрольними збільшилась на 15,4% і 17,8%. При цьому в експериментальних групах число студентів з низьким рівнем сформованості мовної культури зменшилось у порівнянні з контрольними на 28,9 %.

Таким чином, експериментальне дослідження засвідчило ефективність розробленої автором системи з формування мовної культури майбутніх фахівців при вивченні навчальних дисциплін „Українська мова (за професійним спрямуванням)” та „Ділова українська мова”. Програма педагогічно обґрунтованих заходів, що була розроблена на основі передового досвіду та поставленого експерименту, сприяла підвищенню ефективності готовності майбутніх фахівців до самостійної комунікативної діяльності у професійній сфері.

Висновки. 1. Аналіз різноманітних підходів щодо шляхів забезпечення належного рівня володіння мовою свідчить, що вивчення проблеми формування мовної культури майбутніх фахівців у рамках педагогічних, лінгвістичних і психологічних досліджень потребує цілісного осмислення та узагальнення з метою визначення дієвих шляхів організації мовної освіти в системі вищої школи.

2. Врахування операційного наповнення поняття мовної культури та психічних утворень, що забезпечують мовленнєву діяльність, дає можливість уточнити сутність поняття мовної культури особистості. Мовна культура є особистісною якістю, яка визначається мовною свідомістю, залежить від розвиненості мовленнєвих здібностей та проявляється у мовленнєвих комунікативних уміннях.

3. Основними показниками для визначення рівня сформованості мовної культури є: ступінь усвідомлення майбутніми педагогами значення мови в суспільному житті, необхідності мовних знань в особистісному та професійному становленні; відчуття нормативної відповідності використаних мовних засобів; уміння створювати тексти різного комунікативного призначення.

4. Формування мовної культури особистості є ефективним при дотриманні таких педагогічних умов: надання майбутнім фахівцям можливостей щодо розширення їх уявлень про значення мови, знань про види спілкування; забезпечення розвитку мовленнєвих здібностей через постійну роботу над засвоєнням мовних норм; вироблення та удосконалення соціально і професійно значущих мовленнєвих умінь шляхом систематичної включеності у різні види мовленнєвої діяльності.

Література

1. Етика та психологія ділового спілкування : зб. текстів, ситуаційних задач, питань по заміру знань/ Укл. Т.І.Скирда, Н.П.Статінова. – К., 1994. – 56 с.;
2. Зимняя И.А. Педагогическая психология. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1987. –476 с.;
3. Леонтьев А.А. Педагогическое общение. – М.: Знание, 1979. – 47 с.;
4. Ломов Б.Ф. Общение как проблема общей психологии // Методологические проблемы общей психологии.– М.: Наука, 1984. – 79 с.;
5. Москаленко А. М. Развитие умін педагогического спілкування в системе післядипломной освіти: автореф. дис....канд. пед. наук.– К., 2001. – 24 с.;
6. Семенов О. М. Культура наукової української мови : навчальний посібник / О. М. Семенов . – К. : Академія, 2010. –386 с.;
7. Семенов О.М. Підготовка мовної особистості вчителя-словесника на засадах українознавства //Зб. наук. праць Науково-дослідного інституту українознавства. – К. : Міленіум, 2004. – Т. II. – С. 293-297.; 8. Ушинский К. Д. Родное слово // Педагогические сочинения : В 6 т. / Сост. С. Ф. Егоров. – М. : Педагогика, 1989. –Т. 4 – 528 с.

УДК 378:371.132

Люріна Т. І.

Київський університет імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук, професор

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИМОГ ДО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

У статті розкрито основні шляхи культивуації професійного акме у контексті сучасних вимог до розвитку особистості.

Ключові слова: підготовка вчителя, розвиток особистості, професійне акме, акмеологічна модель.

В статье раскрыты основные пути культивации профессионального акме в контексте современных требований к развитию личности.

Ключевые слова: подготовка учителя, развитие личности, профессиональное акме, акмеологическая модель.

The article shows the basic ways of cultivating professional acme in the context of modern requirements for individual development.

Key words: teacher training, rozvitie personality, professional acme, acmeologic model.

Актуальність. Прогрес загальноцивілізаційного розвитку перетворює освіту і науку як сферу, що продукує нові знання, і освіту, що їх олюднює, у найбільш дієві, діяльнісні соціальні інститути, об'єктивно висувуючи їх в число головних пріоритетів будь-якого суспільства, що претендує на конкурентоспроможність у сучасному світі. Актуальність проблеми підготовки вчителя у контексті сучасних вимог до розвитку особистості полягає в тому, що процес навчання майбутніх учителів в педагогічних навчальних закладах має